

Велизар А. Мирчов¹
Универзитет у Приштини с привременим
седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет, Катедра за социологију
Косовска Митровица (Србија)

316.2 Сорокин П. А.
316.4
Прејледни научни рад
Примљен 08/09/2021
Прихваћен 13/09/2021.
doi: [10.5937/socpreg55-33868](https://doi.org/10.5937/socpreg55-33868)

ПИТИРИМ СОРОКИН – ДИНАМИКА ДРУШТВЕНИХ И КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА

Сажетак: У раду се даје приказ и критички осврт на теоријски приступ динамици културних и друштвених промена знаменитог социолога Питирима Сорокина. Први део рада посвећен је опису најважнијих теоријских доприноса садржаних у Сорокиновој најзначајнијој књизи *Друшћивена и културна динамика*. У другом делу рада даје се критички осврт аутора овог текста на Сорокинове теорије друштвене и културне динамике, али и других аутора који су проучавали Сорокинов приступ. Закључак нашег рада је да Сорокинов приступ представља веома значајан теоријски допринос социологији, али да његова теорија не посвећује довољно пажње спољним факторима као узроцима друштвене и културне динамике.

Кључне речи: Питирим Сорокин, култура, динамика, циклизам, историја

Увод

У овом чланку биће представљена и критички анализирана теорија друштвене и културне динамике руско-америчког социолога Питирима Сорокина.² Сорокин је

¹ velizarx@yahoo.com

² Питирим Сорокин (*Питири́м Алекса́ндрович Соро́кин*, 1889–1968) је рођен у империјалној Русији у руралној средини. Основне и докторске студије из области криминалног права завршио је на Институту за психонеурологију (Психоневрологически институт) при Универзитету у Санкт Петербургу. На истом институту Сорокин постаје асистент 1914. године, а потом је доцент на Универзитету у Санкт Петербургу у периоду од 1916. до 1922. године. После грађанске револуције у Русији, марта 1917. године постао је шеф кабинета премијера Керенског (Алекса́ндр Ке́ренский), а био је и изабран за посланика Руске уставне скупштине 1918. године. Пошто је био велики противник идеологије и политике бољшевика, Сорокин је више пута затваран после доласка бољшевика на власт у Русији, да би на крају 1922. године био протеран из земље. Убрзо се преселио у САД, где је 1924. године почео да предаје на Универзитету у Минесоти, да би потом 1930. године постао први председник новооснованог Одељења за социологију на Универзитету Харвард. На истом универзитету основао је Харвардски истраживачки центар за алтруистичку интеграцију

веома много допринео различитим областима социологије: социологији културне и друштвене динамике, друштвеним диференцијацијама и стратификацији, друштвеним конфликтима и кризама, макросоциологији, епистемологији, методологији и примењеној социологији. Међутим, Сорокин је најпознатији по сопственом теоријском приступу друштвеној и културној динамици. Тај приступ се често упоређује са приступима других аутора који заговарају цикличну теорију друштвених промена, и то најчешће са радовима Шпенглера и Тојнбија.

Друштвена и културна динамика

Интеграција културе и основни типови менталитета

Сорокиново најзначајније дело је четворотомна књига *Друштвена и културна динамика* (1937–1941), у којој се проучава цикличан ток друштвених промена. Двадесет година после изласка првог тома књиге, Сорокин је публиковао њену скраћену верзију која је имала само један том.³ У овом делу Сорокинов приступ је био под утицајем ранијих аутора који су се бавили цикличним развојем културе, пре свих Николаја Данилевског (*Никола́й Яковлевич Даниле́вский*) и Освалда Шпенглера (*Oswald Spengler*).

При изради оригиналног четворотомног издања ове књиге, Сорокин је окупио велику групу сарадника који су класификовали историјске податке за период од 600. године пре Христа до 1925. године, а који се односе на целокупну западну цивилизацију. Сорокин је ове податке класификовао према интервалима који су варирали од 25 до 100 година, а користио је и методе статистичке корелације различитих података.

На самом почетку књиге Сорокин поставља питање да ли свака појединачна култура представља јединствену и органски повезану и интегрисану целину или се ради о простој мешавини неповезаних и неинтегрисаних културних образаца. Аутор сматра да је први одговор тачан, дакле, да свака култура представља, више или мање, интегрисани систем културних елемената. Ниво интеграције култура јесте оно што чини различите културе другачијим, зато што интеграција културе зависи од логичке конзистентности, међуповезаности и међузависности различитих елемената културе. Сорокин је комбинацијом својих епистемолошких и теоријских хипотеза о јединству културе, с једне стране, и емпиријских података и метода класификације и корелације, с друге стране, извео теорију основних културних типова. У типологији културних типова, коју је Сорокин развио, основу класификације представља идеолошки аспект културе, то јест оно што он назива „менталитет” културе. Остали културни елементи и физички производи култура тумаче се као производи тог примарног и

и креативност (the Harvard Research Center in Creative Altruism). Сорокин је 1965. године постао председник Америчке социолошке асоцијације. Сорокин је током каријере написао 37 књига и преко 400 чланака. Он је допринео развоју многих подручја социологије: социологији културне и друштвене динамике, друштвеним диференцијацијама и стратификацији, друштвеним конфликтима и кризама. Његови доприноси су у подручју теорије, епистемологије, методологије и примењене социологије.

³ Ову верзију књиге користили смо у писању овог рада.

унутрашњег менталитета културе. Идеолошки аспекти (менталитет) културе дају одговоре на четири главна питања: 1) природу стварности; 2) потребе и циљеве које је неопходно задовољити; 3) ниво до којег их је потребно задовољити; 4) методе којима се постиже задовољавање тих потреба и циљева.

Природа стварности тиче се начина опажања феномена. На једном крају екстрема налазе се особе које сматрају да се цела стварност може опазити нашим чулима и да ништа не постоји што се не може опазити чулима. На другом екстремном крају су особе које чулне доживљаје виде само као спољашност или илузију, док је права стварност и истина сакривена иза чулима доступних информација. На сличан начин потребе и циљеви могу да буду усмерени само ка телесним и чулним потребама или циљевима; или, на другом екстрему, да буду обликовани само духовним императивима, где се, дакле, тежи само духовним потребама и циљевима. Ниво задовољавања потреба креће се од минимума (само онолико колико је најмање неопходно) до максимума – потпуно претеривања у задовољавању потреба. Сорокин издваја три различита типа начина задовољавања потреба: 1) подешавање околине сопственим потребама; 2) подешавање сопствених потреба спољним околностима; 3) делимично прилагођавање – мењају се и спољне околности, али се, истовремено, мењају и саме потребе.

Постоје два супротна културна типа: идеациони и чулни. Све културе се налазе на континууму између ова два екстремна идеална типа. У идеационим културама природа реалности се посматра у надемпиријским и надрационалним појмовима, а све знање се црпи из религијских или сличних извора. Потребe и циљеви се, такође, посматрају у духовном и оностраном контексту. Задовољавање ових потреба треба да буде потпуно, а основни метод задовољавања потреба и циљева је путем прилагођавања себе религијским или трансценденталним правилима. Постоје два главна подтипа идеационих култура. *Аскејски идеационизам* тежи елиминацији свих чулних потреба, док се и само сопство посматра као илузија; само натчулна стварност заиста постоји. *Активни идеационизам* налаже преображај света чула и социокултурног света, како би тај спољни свет прилагодио начелима и вредностима духовног света.

Чулне културе доживљавају реалност у контексту физичких сила и материјалних ствари, и не верује се у било какву натчулну реалност. Циљеви и потребе су материјални и задовољавају се до максимума, а главни метод задовољавања тих потреба је путем манипулације материјалном околином. Разлике између идеационог и чулног типа култура видљиве су у различитим аспектима културе као што су филозофија, право, уметност и др. На основу метода прилагођавања спољашњег света менталитету културе, Сорокин издваја три главна варијетета овог типа. *Менџалићеј активне чулне културе* (пасивни „епикурејци“) одликује тежња да се потребе и циљеви задовоље путем најефикасније модификације спољног света. *Пасивни чулни менџалићеј* одликује тежња да се себични и приземни (хедонистички) циљеви и потребе задовоље преко паразитске експлоатације спољног света онаквог какав јесте. *Цинични чулни менџалићеј* (цинички „епикурејци“) карактерише задовољење потреба циничним и лицемерним претварањем и прилагођавањем тренутним спољним околностима.

Трећи основни културни тип се налази на средини између два претходна екстрема. Сорокин га назива идеалистичким или мешовитим типом. Пошто су конкретни облици овог типа менталитета увек комбинација различитих размера два идеална типа

у различитим културним елементима, мешовити типови су често контрадикторни и лоше логички интегрисани. Постоје два главна варијетета мешовитог типа менталитета. *Идеалистички културни менталитет* представља једини логички интегрисан мешовити менталитет који садржи хармоничну синтезу две крајности, мада етичка правила проистичу из трансценденталних (религијских) извора. *Псеудоидеациони културни менталитет* одликује схватање да је стварност заснована на чулима, потребе и циљеви су претежно физички, потребе се умерено задовољавају, а метода задовољавања потреба је пасивно препуштање спољним (углавном неповољним) околностима, уз присилно минимизирање телесних и духовних потреба. У [Табели 1](#) дати су емпиријски примери сваког од седам типова менталитета.

Динамика културе

Сорокин развија и теорију промене, то јест динамике култура. На почетку он тежи да прецизира појмове, па тако даје дефиницију појма процес – „Под процесом се подразумева свака врста кретања, модификације, преображавања, мењања или 'еволуције', једном речју – свака промена датог логичког предмета током времена, без обзира на то да ли је реч о промени његовог места у простору или о модификацији његових квантитативних или квалитативних аспеката“ (Sorokin, 2002, str. 60). Сваки процес мора садржати следеће елементе: 1) целина логичког предмета која се мења, 2) време за које се одвија процес, 3) простор на коме се одвија процес, 4) смер кретања процеса. Логички предмет се може мењати тако да се промене неке његове квантитативне одлике, а, поред тога, предмет се може мењати тако да се промене неке његове квалитативне одлике.

Главно питање на које Сорокин жели да одговори је: „Јесу ли социокултурни процеси јединствени или се понављају?“ (Sorokin, 2002, str. 63). Његов став је да се друштвени процеси понављају и да је погрешно посматрати друштвене процесе као јединствене и непоновљиве.

„Велика симфонија живота друштва 'склопљена је у партитуру' за неизмерни број процеса, и сваки од њих креће се као талас, понављајући се у простору и времену, периодично и ван одређених периода, или после краћих или дужих интервала. Краће или дуготрајније, у једном истом или у више друштвених система, овакви процеси се одвијају у извесном квантитативном или квалитативном правцу – или у свим могућим правцима, а затим достижу своју 'тачку засићења', враћајући се често у супротном правцу“ (Sorokin, 2002, str. 64).

Посебан тип понављања процеса је циклично понављање, код којег последња фаза промене доводи до повратка на прву фазу промене, што затвара круг, али и започиње нови циклус промене.

Како би доказао своју хипотезу о периодичности (цикличности) друштвених процеса током дужег временског периода, Сорокин користи пример грчко-римске и западне културе у периоду од 600. године пре наше ере, па све до 1925. године. Најважнија питања на која жели да да одговоре у овом истраживању тичу се логичке интегрисаности те културе, затим, како су различити типови менталитета утицали на

интеграцију те културе, како су се главни елементи културе мењали⁴, да ли је постојала некаква регуларна периодичност (цикличност) тих промена, какви су односи били између њих током времена и који су били узроци промена тих елемената културе.

Код свих елемената културе (културних подсистема) Сорокин је утврдио цикличну смену доминације различитих форми (идеационих, чулних и идеалистичких) током дужих временских периода. У наставку ћемо ближе представити само резултате Сорокинове анализе унутрашњих и спољних друштвених сукоба, јер су они веома битни за разумевање ширег теоријског приступа социокултурној динамици.

Анализом података о ратовима и унутрашњим друштвеним сукобима Сорокин је утврдио да су се, у свим народима и државама, сукоби дешавали са сличном учесталостју. Унутрашњи сукоби су били чешћи у периодима пре и после спољашњих ратних сукоба, а ратни успех није утицао на вероватноћу избијања сукоба. И што се тиче економског и друштвеног бољитка у неком друштву, ни ту нису утврђене правилности, јер су се сукоби дешавали и у периодима напредовања и у периодима назадовања. Унутрашњи сукоби су били јачи у периодима у којима није постојала усаглашеност у погледу основних културних вредности, код различитих фракција у једном друштву. Грађански ратови и револуције се најчешће дешавају када се одиграва брза и општа промена вредносног система једног сегмента неког друштва.

Друштвене револуције одликује деструктивна фаза, када, осим употребе физичке силе, долази и до уништења основних вредности и институција друштва. Деструктивну фазу одликује и повећање менталних болести и ширење психологије масе. После деструктивне фазе долази до делимичног поновног успостављања претходно постојећих вредности и институција. Осим сличности у основним културним вредностима између различитих сегмената друштва, на повећање солидарности и смањење непријатељстава утиче и раширеност вредности које наглашавају саосећање и узајамну помоћ, док вредности које наглашавају себичност и такмичарски дух воде смањењу солидарности и увећању непријатељстава и сукоба. У својим каснијим књигама Сорокин је изразио страх од избијања глобалног конфликта између светских суперсила и нуклеарног рата.

Начело иманентне промене и узроци друштвене динамике

Сорокин започиње своје теоријско виђење културне динамике побијањем теоријских приступа по којима су главни узроци друштвене промене спољни (екстерналистички) фактори. Он сматра да је сваки друштвено-културни систем подложен спољашњим утицајима, али много чешће је извор промена унутрашњи, зато што свака активност у неком систему изазива бескрајан број малих и великих промена и у самој средини, али и у њеној околини. Пошто се у сваком систему стално дешавају промене, без обзира колико мале, сваки друштвено-културни систем се стално мења, као што се стално мењају и његове реакције на средину. Са променом реакције си-

⁴ Под главним елементима културе Сорокин подразумева културне подсистеме и њих неколико врло детаљно проучава, и то су: уметност, епистемолошки системи (системи истине и знања), етика и право, систем друштвених односа, ратови и друштвени сукоби, и однос културе и личности.

стема на околину, долази и до мењања саме околине система, па, потом, та промењена средина утиче на даље промене у систему. Управо таква компликована динамика односа делова у самом систему, као и односа са његовом околином, представља оно што Сорокин назива „иманентни принцип промене“. Дакле, његово становиште је да је стална промена сваког система иманентно својство тих система.

Друга важна теоријска претпоставка је „начело иманентног самоодређења судбине система“, по којој сваки друштвено-културни систем поседује принцип самодетерминизма. Ово начело Сорокин дефинише на следећи начин:

„[...]чим се социокултурни систем појави, његови битни и 'нормални' правац кретања и његово постојање, облике, фазе развоја, активности и његову животну каријеру или судбину одређује углавном сам систем, и то путем своје потенцијалне природе и укупности својих особина“ (Sorokin, 2002, str. 569).

То значи да околина система може да утиче позитивно или негативно на развој система, да убрза или успори неке процесе, па чак и да уништи систем или потпуно заустави процес развоја у некој од раних фаза, али не може да доведе до тога да се манифестују неке особине које систем потенцијално не садржи, и не може да утиче на редослед његових развојних фаза, нити на њихов карактер или квалитет. Систем је најподложнији спољним утицајима у фазама настанка или у фазама кризе или пропадања. Суштина принципа самодетерминације је да, чим се једном систем довољно формира у свим својим особеностима, он већ у самом себи садржи основни план за даљи сопствени развој. Сорокин напомиње да ова два принципа, принцип самодетерминације и принцип иманентне промене, представљају средину између детерминистичких и индетерминистичких виђења развоја друштва. Иако постоје неки природни путеви развоја система, постоји велики простор за „слободу“ у развоју система, као што и дејство околине на систем може да утиче на развој система. Осим тога, неки системи су подложнији спољашњим утицајима него неки други, који су „имунији“ на утицаје средине.

Утицај средине биће већи или мањи, зависно од врсте друштвеног или културног система који је у интеракцији са том средином. Степен самодетерминације система зависи и од врсте средине која делује на њега. Сорокин разликује и специфичан имунитет система, када је систем имун на неке специфичне врсте утицаја, и тотални имунитет, када је систем отпоран подједнако на све врсте утицаја. Тотални имунитет расте са повећањем унутрашње интеграције система, а та интеграција има три компоненте: степен каузалне међузависности делова, степен солидарности између чланова система и конзистентност између делова система. Посебно су подложни спољним утицајима такозвани „еклектички псеудосистеми“, јер не поседују довољан степен интеграције делова. И интегрисани и неинтегрисани системи могу бити и „еластични“ и „крути“ у погледу способности да се промене и прилагоде дејству спољних утицаја. И сама величина система утиче на отпорност на дејство околине, па су системи са већим бројем чланова, већим биолошким, умним, моралним и друштвеним квалитетом, већим знањем и мудрошћу, бољом организацијом права, дужности и функција чланова, већим способностима за остварење циљева и потреба отпорнији на спољне утицаје.

Као још један узрок социокултурних ритмова и заокрета, Сорокин уводи и једно начело које назива „начело ограничености“. Ово начело посматра све могуће варијетете специфичних културних облика (у типовима економске организације, типовима политичке организације, главним темама филозофије, типовима етике и права, науци, главним типовима социокултурних система, главним типовима социокултурних процеса, главним типовима у уметности и моди и др.) и хипотетише постојање само малог броја суштински различитих варијетета у свим овим областима. Сорокин закључује да је, за огромну већину социокултурних система, број фундаменталних могућности испољавања различитих културних образаца ограничен. Како неки систем, током свог трајања, прође кроз све те облике, он неизбежно мора да прође кроз заокрете и да поново прође кроз већ пређене фазе и културне образце. „У том случају процес постојања система испољава наизменично квалитативне, квантитативне и просторне ритмове, улази у заокрете и све оне облике и образце поменуте горе (без обзира на то јесу ли периодични или не)“ (Sorokin, 2002, str. 581). Све теорије о каузалним односима у друштву, а који претпостављају универзалну корелацију између две друштвене појаве, јесу или погрешне или је њихово важење ограничено на уске временске периоде. Дакле, Сорокин побија могућност постојања универзалних каузалних односа у друштву. Осим што побија постојање универзалних линеарних тенденција у друштвеним процесима, Сорокин, такође, одбацује постојање стриктно цикличних процеса у друштву, то јест постојање стриктно идентичних узастопних фаза у друштвеном развоју. Комбинациојом начела иманентне промене и начела ограничености долази се до закључка да што су мање иманентне могућности неког система за промене између различитих културних образаца, број фаза у ритму промена биће мањи, а процеси ће имати све више ритмички карактер.

Културе варирају између два екстрема, идеационог и чулног, при чему обавезно морају да прођу кроз средњу, мешовиту, идеациону фазу, зато што приближавање неке културе било којем од ова два екстрема води настанку погрешног виђења света и смањењу способности да се задовоље основне потребе и циљеви друштва и индивидуа. Таква ситуација ствара плодно тле за настанак потпуно супротног виђења света. Иако идеалистички тип културе представља плодну хармонију два екстремна типа, овај тип је кратковечан због тешкоће чувања баланса између елемената културе који припадају двома екстремним културним типовима. Секвенцијални редослед у сменама фаза није битан, јер је и след чулна-идеациона-идеалистичка култура паралелан редоследу идеалистичка-идеациона-чулна култура.

Интегралистички социолошки приступ

Сорокин, на крају своје анализе социокултурне динамике, износи снажне аргументе у корист новог социолошког приступа који он назива „интегрализам“. Он сматра да основни принцип социологије и њене методологије, онтологије и епистемологије треба да буде интегрализам, који ће спојити најбоље особине емпиријског, рационалног и интерпретативног приступа. Основа интегрализма је став да реалност садржи емпиријске, рационалне и надемпиријске елементе и да сваки од тих елемената треба да буде проучен како би се створила јака и креативна социологија.

Изучавање сваког елемента реалности захтева другачији приступ, а за проучавање надемпиријског елемента потребно је користити религијску и мистичну интуицију. Сваки приступ је мањкав ако се користи сам, али се истовременом употребом сва три приступа открива права истина. Интегрализам уједињује научна, филозофска и религијска знања, како би пружио најбоље средство за откривање потпуног знања, али и да би пружио најбољу основу за реформу друштва, културе и личности.

Критички осврт на Сорокинов приступ социокултурној динамици

На почетку је потребно осврнути се на разлике између Сорокиновог приступа и приступа претходних теоретичара циклизма и интелектуалних претходника Сорокина. Најважнији аутори у том контексту су Николај Данилевски, Арнолд Тојнби (*Arnold Toynbee*) и Освалд Шпенглер. Сва тројица аутора полазе од идеје да кључне актере историје представљају издвојене и културно уобличене цивилизације, и да те цивилизације пролазе кроз органске циклусе периода рађања, раста, пропадања и смрти. Сорокин је, међутим, отворено наглашавао да његова теорија социокултурне динамике не представља нову варијанту тих ранијих цикличних теорија друштвене промене (Tartalja, 1976, str. 139). Амерички аутор Ричард Симпсон примећује да, иако Сорокин напомиње да његова теорија социокултурне динамике не садржи јасно дефинисане циклусе, већ само флукуације и варијације, када се погледају емпиријски подаци до којих је дошао и како их је приказао сам Сорокин, лако се може уочити да је западна цивилизација прошла два пута кроз циклусе, и то са редоследом фаза: идеациона, идеалистичка, чулна и хаотична. Ако претпоставимо да је нека појава циклична уколико садржи дефинисане, предвидљиве и понављајуће обрасце, онда је Сорокиново виђење развоја западне цивилизације дефинитивно циклично, сматра Симпсон. Смиља Тартаља на сличан начин закључује: „...онда смо утврдили да је Сорокинова теорија социокултурне динамике, иако мање вулгарна од оне коју је заступао Шпенглер са својим истомишљеницима, ипак својеврсна циклусна теорија“ (Tartalja, 1976, str. 158). Тартаља износи и оштар став да емпиријска истраживања јасно показују да нигде нису уочене Сорокинове фазе (идеациона, идеалистичка, чулна) осцилирања система (Tartalja, 1976, str. 153).

Војин Милић већу пажњу, од саме цикличности Сорокинове теорије, усмерава на његово идеалистичко схватање друштва и историје, па тако сматра да је Сорокин један од највећих заступника идеалистичког схватања историје у двадесетом веку (Milić, 1986. str. 287). Милић такав приступ историји сматра „давно превазиђеним“ (Milić, 1986. str. 321). Симпсон сматра да код Сорокина постоји неконзистентност, јер се понекад чини да промовише гледиште по коме када културни типови (идеациони, чулни или идеалистички) постану доминантни у неком друштву, узрокују већину социокултурних промена; док на неким другим местима Сорокин говори о „заблуди“ да било који елемент културе може да изазове промене у неким другим елементима културе. Слично, и Тартаља сматра да Сорокин не даје добру и довољну аргументацију у корист става да у „сваком систему постепено мора да превлада неистинит и

погрешан део“ (Tartalja, 1976, str. 151). Тартаља износи да ако би Сорокин прихватио повећање људског знања кроз историју, морао би онда да одбаци могућност враћања на превазиђене културне ступњеве. Сорокин посматра напредак у друштву и прогрес као праволинијске процесе, што је, по Тарталином мишљењу, превише површан приступ. Један врло важан аспект Сорокиновог интелектуалног приступа јесте заступање становишта да ће природан развој западне културе довести до неизбежне замене капиталистичке буржоаске културе са „новим средњовековљем“. Милић сматра да је управо тај став узрок што је Сорокинова теорија изгубила популарност у Сједињеним Америчким Државама, у периоду од краја тридесетих до почетка шездесетих година двадесетог века (Milić, 1986. str. 312).

Симпсон, поред тога, замера Сорокину што покушава да вештачки уклопи емпиријске податке тако да одговарају теоријској шеми, што је најочигледније када покушава да направи разлику између идеалистичких периода и оних мешовитих или еклектичних. Милић сматра да код класификације филозофских праваца и филозофа Сорокин прави многе пропусте, јер неке филозофе сврстава у два или три правца, док су неки филозофски правци превише широки и слабо дефинисани (Milić, 1986. str. 327). Још једна методолошка примедба коју Симпсон даје Сорокину јесте „имплицитна претпоставка да је масовна култура неког периода адекватно репрезентована у њеним видљивим остацима. Ова претпоставка је посебно опасна када се примени на друштва са лошим образовањем или са олигархијском структуром моћи“ (Simpson, 1954, str. 128). Милић, слично томе, сматра да су идеје владајућих класа имале веће шансе да опстану у писаном облику. Осим тога, он замера Сорокину што не разликује друштвене прилике које доводе до настанка неких филозофских идеја од утицаја који те идеје имају у неком наредном периоду (Milić, 1986. str. 328–329).

Симпсон наводи да „Сорокинова подела културних суперсистема на идеационе, идеалистичке и чулне типове и његово тумачење како различити аспекти живота варирају у складу с тим који је суперсистем доминантан, може да се сматра социологијом знања“ (Simpson, 1954, str. 127). Војин Милић иде још даље и у својој књизи *Социологија сазнања* проучава Сорокина као једног од најзначајнијих социолога у овој области (Milić, 1986. str. 268–332). Милић сматра да Сорокин не даје развијено антрополошко становиште о теорији личности. Социјализација доводи до стварања личности које одговарају друштву и култури у којој она живи. Истовремено, сваки појединац поседује онолико друштвених ја са колико друштвених група долази у контакт (Milić, 1986. str. 291–293). Милић, такође, сматра да Сорокин даје примат духовној култури у детерминистичком утицају на обликовање људског понашања. У Сорокиновом интегралистичком приступу велики значај има религиозно-мистична интуиција, што, за многе тумаче Сорокиновог рада, представља напуштање позитивистичког научног приступа социологији. Велику замерку Сорокиновој социологији сазнања Милић налази у Сорокиновом пропусту да увиди постојање лажних и искривљених идеја које су деловале кроз историју, а које су последица друштвеноисторијских процеса (класне борбе) који стварају лажну свест која има идеолошку сврху оправдавања неправедног политичко-економског поретка.

Још једна замерка која се може ставити Сорокиновом социолошком систему јесте потпуно одбацивање материјалистичких социолошких праваца и порицање

постојања детерминистичких односа у друштву. Чак и ако се сложимо да многи материјалистички правци, од којих је свакако најзначајнији марксизам, прецењују утицај спољних фактора на социокултурне процесе, оно што се може ставити као замерка Сорокиновом приступу јесте непосвећивање довољне пажње питању који су то спољни фактори који имају, макар и ограничен, утицај на друштвене процесе. Иако Сорокин јасно говори да спољни утицаји могу да утичу на друштвену динамику (пре свега у контексту успоравања или убрзавања процеса), он не анализира какве последице различити спољни утицаји (културни, политички, економски, војни и сл.) могу да имају на развој неког друштва. Милић сматра да Сорокин, осим што отворено показује омаловажавање и одбојност према марксизму, има и врло плитак и приземан приступ марксизму. Сорокин марксизам посматра као неоригиналну, нејасну, неодређену и догматску теорију (Milić, 1986. str. 279).

Закључак

Сорокиново схватање социокултурне динамике свакако је иновативно и доноси многе теоријске доприносе социологији. Три културна типа – идеациони, идеалистички и чулни – представљају значајан покушај уопштавања разних културних форми у неколико кохерентних и уобличених типова. Сорокиново проучавање рата и унутрашњих сукоба је веома значајно, не само зато што се овој теми често не посвећује довољна пажња од стране социолога, већ зато што нам из обиља емпиријске грађе извлачи јасне историјске правилности. Начела „иманентне друштвене промене“ и „ограничености“ заједно дају јасно теоријско објашњење следа и брзина промена у друштву и култури.

Иако је Сорокин тежио да своје виђење социокултурне динамике што више удаљи од ранијих цикличних теорија друштвене промене, његов приступ ипак садржи циклично схватање историје западне цивилизације. Потпуно одбацивање материјалистичких и екстерналистичких објашњења социокултурних промена, свакако, представља највећи недостатак Сорокинове теорије. Међутим, свакако да су Сорокиново лично искуство, хапшења и прогон из отаџбине узроковани његовим неслагањем са политиком бољшевика, чије је деловање било обликовано марксизмом и утицало и на његов отклон од материјалистичких и детерминистичких теоријских праваца. На крају се може закључити да су ширина и обим тема које је проучавао, прецизност и темељност у проучавању, способност стварања оригиналних хипотеза и њихово повезивање у кохерентну и плодотворну макротерију, инсистирање на практичним и моралним задацима социологије, спајање теорије, епистемологије, емпирије, етике и праксе у специфичну и плодотворну синтезу фактори због којих Питирим Сорокин спада међу највеће и најзначајније социологе до сада, раме уз раме са Диркемом, Вебером, Марксом.

Velizar A. Mirčov¹
University of Priština, Kosovska Mitrovica,
Faculty of Philosophy, Department of Sociology
Kosovska Mitrovica (Serbia)

PITIRIM SOROKIN – DYNAMICS OF SOCIAL AND CULTURAL CHANGES

(Translation In Extenso)

Abstract: The paper gives a review and a critical overview of the theoretical approach to the dynamics of cultural and social changes of renowned sociologist Pitirim Sorokin. The first part of the paper is dedicated to the description of the most relevant theoretical contributions contained in Sorokin's most important book *Social and Cultural Dynamics*. In the second part of the paper, there is a critical overview by the author of this text of Sorokin's sociocultural dynamics theory, as well as of other authors who have studied Sorokin's approach. The conclusion of this paper is that Sorokin's approach is a very significant theoretical contribution to sociology, but also that his theory does not dedicate sufficient attention to external factors as the causes of sociocultural dynamics.

Key words: Pitirim Sorokin, culture, dynamics, cyclicalism, history

Introduction

This article will present and critically analyze the sociocultural dynamics theory of Russian-American sociologist Pitirim Sorokin². Sorokin made a great contribution to different

¹ velizarx@yahoo.com

² Pitirim Sorokin (1889–1968) was born in a small village in the Russian Empire. He completed his basic and doctoral studies in the field of criminal law at the Institute for Psychoneurology at the University of Saint Petersburg. In 1914 he began teaching at the University of Saint Petersburg, and then became the Assistant Professor at the same University in the period 1916–1922. After the Russian Revolution, in March 1917 he became a Secretary to of Prime Minister Kerensky and in 1918 he was elected member of the Russian Constitutional Assembly. As a staunch opponent of Bolshevik ideology and politics, Sorokin was imprisoned on many occasions after Bolsheviks came to power in Russia. In 1922 he was exiled from the country. He soon moved to the USA, where he started teaching at the University of Minnesota in 1924, and then in 1930 he became the first president of the newly-established Sociology Department at Harvard University. He also established the Harvard Research Center in Creative Altruism. In 1965 Sorokin became the

fields of sociology: sociology of sociocultural dynamics, social differentiations and stratification, social conflicts and crises, macrosociology, epistemology, methodology and applied sociology. However, Sorokin is best known for his own theoretical approach to sociocultural dynamics. That approach is often compared to the approaches of other authors advocating the cyclical theory of social problems, most frequently to the works of Spengler and Toynbee.

Social and Cultural Dynamics

Cultural integration and basic types of mentality

Sorokin's most important work is the four-volume book *Social and Cultural Dynamics* (1937–1941), in which he studies the cyclical course of social changes. Twenty years after the publication of the first volume, Sorokin published its abridged version in only one volume.³ In this work, Sorokin's approach was under the influence of previous authors who had studied the cyclical development of culture, primarily Nikolay Danilevsky and Oswald Spengler.

In writing the original four-volume edition of this book, Sorokin gathered a large group of associates who classified historical data for the period from 600 BC to 1925 AD, referring to the overall Western civilization. Sorokin classified these data by intervals varying from 25 to 100 years and also applied the methods of statistical correlation of different data.

At the very beginning of the book Sorokin poses a question whether each individual culture constitutes a unique, organically connected and integrated whole, or it is a simple mixture of unrelated and non-integrated cultural patterns. The author thinks that the first answer is correct, i.e. that each culture is, more or less, an integrated system of cultural elements. The level of the integration of cultures is what makes various cultures different, because cultural integration depends on the logical consistency, interconnection and interdependence of different elements of culture. By combining his epistemological and theoretical hypotheses about the unity of culture, on one hand, and empirical data and classification and correlation methods on the other hand, Sorokin derived a theory of basic cultural types. In this typology developed by Sorokin, the basis of the classification is the ideological aspect of culture, i.e. what he calls the "mentality" of culture. Other cultural elements and physical products of cultures are interpreted as the products of that primary and internal mentality of culture. Ideological aspects (mentality) of culture give answers to four main questions: 1) the nature of reality; 2) the needs and goals that should be fulfilled; 3) the level to which they should be fulfilled; 4) the methods by which those needs and goals are fulfilled.

The nature of reality refers to the manner of perceiving phenomena. On one end of the extreme there are persons who think that entire reality can be observed by our senses and that there is nothing that cannot be observed by our senses. On the other end of the

president of the American Sociological Association. During his career he wrote 37 books and more than 400 articles. He contributed to the development of many fields of sociology: sociology of cultural and social dynamics, social differentiations and stratification, social conflicts and crises. He made a contribution to the domain of theory, epistemology, methodology and applied sociology.

³ This version of the book was used in writing this paper.

extreme, there are persons who see sensate experiences only as exterior or an illusion, while true reality and truth are hidden behind information available to senses. Similarly, needs and goals may be directed only towards bodily and sensate needs or goals; or, on the other extreme, they may be formed only by spiritual imperatives, where, therefore, only spiritual needs and goals are aspired. The level of fulfilling needs ranges from minimum (only the least that is necessary) to maximum – total exaggeration in the fulfilment of needs. Sorokin distinguishes three different types of the ways of fulfilling needs: 1) adjusting the environment to own needs; 2) adjusting own needs to external circumstances; 3) partial adjustment – external circumstances change, but at the same time, needs themselves change too.

There are two opposite cultural types: ideational and sensate. All cultures are in the continuum between these two extreme ideal types. In ideational cultures, the nature of reality is perceived in supra-empirical and supra-rational concepts, whereas all knowledge is derived from religious or similar sources. Needs and goals are also seen within the spiritual and otherworldly context. The fulfilment of these needs should be complete, and the basic method of fulfilling needs and goals is by adjusting oneself to religious or transcendental rules. There are two main subtypes of ideational cultures. *Ascetic ideationism* strives to eliminate all sensate needs, while the very being is seen as an illusion; only supra-sensory reality actually exists. *Active ideationism* calls for the transformation of the world of senses and sociocultural world so that the external world should adjust to the principles and values of the spiritual world.

Sensate cultures experience reality in the context of physical forces and material things, and there is no belief in any supra-sensory reality. Goals and needs are material and are satisfied to the maximum, while the main method of fulfilling those needs is by manipulating the material surroundings. The differences between the ideational and the sensate types of culture are visible in various aspects of culture such as philosophy, law, art etc. Based on the method of adjusting the external world to the culture mentality, Sorokin distinguishes three main varieties of this type. *The mentality of active sensate culture* (passive “Epicureans”) is characterized by the aspiration to fulfil needs and goals by the most efficient modification of the external world. *The passive sensate mentality* is characterized by the aspiration to fulfil selfish and mundane (hedonistic) goals and needs through the parasitic exploitation of the external world as it is. *Cynical sensate mentality* (cynical “Epicureans”) is characterized by the fulfilment of needs through cynical and hypocritical transformation and adjustment to current external circumstances.

The third basic cultural type is between the previous two extremes. Sorokin refers to it as the idealist or mixed type. Since the concrete forms of this type of mentality are always the combination of different proportions of two ideal types in different cultural elements, mixed types are often contradictory and poorly logically integrated. There are two main varieties of the mixed type of mentality. *Idealist cultural mentality* is the only logically integrated mentality that contains a harmonious synthesis of two extremes, although ethical rules derive from transcendental (religious) sources. *Pseudo-ideational cultural mentality* is characterized by perceiving the reality as based on senses, whereas needs and goals are mostly physical; needs are fulfilled moderately, while the manner of their fulfilment is passive abandonment to external (mainly unfavourable) circumstances, with the forced minimization of bodily and spiritual needs. [Table 1](#) shows the empirical examples of each of seven types of mentality.

Cultural dynamics

Sorokin also develops the theory of change, i.e. dynamics of cultures. In the beginning, he strives to make concepts precise, and this is how defines the concept of the process. “The concept of the process refers to any kind of movement, modification, transformation, change or ‘evolution’, in a word – every change of the given logical subject through time, no matter whether it is the change of its place space or a modification of its quantitative or qualitative aspects” (Sorokin, 2002, p. 60). Every process must contain the following elements: 1) the whole of the logical subject that changes, 2) the time during which the process takes places, 3) the space in which the process takes place, and 4) the direction in which the process moves. The logical subject can be changed by changing some of its quantitative characteristics and, in addition, the subject can be changed by changing some of its qualitative characteristics.

The main question Sorokin wants to answer is whether sociocultural processes are unique or recurrent” (Sorokin, 2002, p. 63). His opinion is that social processes recur and that it is wrong to observe social processes as unique and unrepeatable.

“The great symphony of social life is ‘scored’ for a countless number of separate processes, each proceeding in a wavelike manner, and recurring in space, in time, in both space and time, periodically or non-periodically after short or long intervals. Shorter or longer, in the same or in several social systems, these processes proceed in a certain quantitative or qualitative direction – or in all possible directions, but they invariably reach a limit at which point a change of direction occurs” (Sorokin, 2002, p. 64).

A particular type of process recurrence is cyclical recurrence, where the last stage of change leads to the return to the first stage of change, thus closing the circle, but also starting a new cycle of change.

In order to prove his hypothesis about the periodicity (cyclical nature) of social processes during a longer period of time, Sorokin uses the example of Green-Roman and Western culture in the period from 600 BC to 1925 AD. The most important questions he wants to answer in this research refer to the logical integration of that culture and then, as various types of mentality have affected the integration of that culture, how the chief elements of culture have changed⁴, whether there was any regular periodicity (cyclical nature) of those changes, what relationships were like between them with the passage of time and what the causes of the changes in those elements of culture were.

In all elements of culture (cultural subsystems), Sorokin found a cyclical rotation of various forms of domination (ideational, sensate and idealistic) during longer periods of time. In the following text, we will present in detail only the results of Sorokin’s analysis of internal and external social conflicts because they are quite relevant for understanding a broader theoretical approach to sociocultural dynamics.

⁴ Sorokin thinks that the main elements of culture are cultural subsystems and studies several of them in great detail: art, epistemological systems (systems of truth and knowledge), ethics and law, the system of social relations, wars and social conflicts, and the relationship between culture and personality.

By analyzing the data about wars and internal social conflicts, Sorokin found out that with all nations and states, conflicts occurred with a similar frequency. Internal conflicts were more frequent in the period before and after external war conflicts, while war success did not affect the likelihood of an outbreak of conflicts. As for economic and social progress in a society, no regularities were found there either because conflicts occurred both during progressive and regressive periods. Internal conflicts were more intense in the periods when there was no compliance about basic cultural values among different factions within a society. Civil wars and revolutions most often occur when there is a rapid and general change of the value system in a segment of a society.

Social revolutions are characterized by a destructive stage when, apart from the use of physical force, the basic value and institutions are also destroyed. This destructive stage is also characterized by an increasing number of mental illnesses and the expansion of crowd psychology. After the destructive stage, there is partial establishment of the previously existing values and institutions. Besides similarities in basic cultural values between different segments of the society, the increasing solidarity and the reduced hostilities are also affected by the expansion of values that emphasize compassion and mutual help, while values emphasizing selfishness and competitive spirit lead to a decrease in solidarity and an increase in hostilities and conflicts. In his subsequent books Sorokin expresses his fear from the outbreak of global conflicts between world superpowers and of nuclear war.

Principle of immanent change and causes of social dynamics

Sorokin begins his theoretical view of cultural dynamics by denying those theoretical approaches claiming that main causes of social change are external (externalist) factors. He thinks that each sociocultural system is subject to external influences, but much more frequently the source of changes is internal, because every activity in a system provokes an infinite number of small and large changes in the environment itself, as well as in its surroundings. Since changes are constantly occurring in every system, no matter how small they may be, every sociocultural system keeps changing, as well as its reactions to the environment. With the change in the reaction of the system to the environment, there also occurs the change in the environment of the system, and subsequently the changed environment affects further changes in the system. Such complex dynamics of the relations of the parts in the system itself, as well as the relations with its surroundings, is what Sorokin calls an “immanent principle of change”. Therefore, his point of view is that constant change of every system is an immanent characteristic of those systems.

Another important theoretical proposition is the “principle of immanent self-determination of the system destiny”, according to which every sociocultural system possesses a self-determinism principle. Sorokin defines this principle in the following manner:

“[...] once a sociocultural system emerges, its essential and ‘normal’ direction of movement and its existence, forms, stages of development, activities and its life career or destiny are mostly determined by the system itself, through its potential nature and the sum of its characteristics” (Sorokin, 2002, p. 569).

It means that the environment of the system may have a positive or negative effect on its development, accelerate or slow down some processes, and even destroy the system and completely stop the development process in some of the early stages, but it cannot lead to the manifestation of some characteristics the system potentially does not contain, and it cannot affect the order of its developmental stages or their character and quality. The system is most susceptible to external influences in the stages of its emergence or in the stages of its crisis or decline. The essence of the self-determination principle is that, once the system is sufficiently formed in all its specific features, it already contains a basic plan for its own further development. Sorokin states that these two principles, the self-determination principle and the principle of immanent change, represent the medium point between determinist and indeterminist perspectives of the society development. Although there are some natural ways of the system development, there is also large space for “freedom” in the system development, just as the effect of the environment on the system may influence its development. Moreover, some systems are more susceptible to external influences than some others that are more “immune” to the influences of the environment.

The influence of the environment will be larger or smaller, depending on the kind of social or cultural system interacting with that environment. The self-determination degree of the society also depends on the kind of the environment affecting it. Sorokin distinguishes specific immunity of the system, when the system is immune to specific kinds of influence, and total immunity, when the system is equally resilient to all kinds of influences. Total immunity grows with the increase of the internal system integration, and that integration has three components: the degree of causal interdependence of parts, the degree of solidarity between the members of the system, and consistency between parts of the system. The so-called “eclectic pseudosystems” are particularly exposed to external effects because they do not possess a sufficient degree of the integration of their parts. Both integrated and non-integrated systems may be both “elastic” and “rigid” regarding their ability to change and adjust to the action of external influences. The very size of the system also affects its resilience to the action of the environment, so the systems with a larger number of members, and a higher biological, mental, moral and social quality, greater knowledge and wisdom, better organization of the rights, duties and functions of their members, greater capacities for achieving goals and need, are more resilient to external influences.

Yet another cause of sociocultural rhythms and turns introduced by Sorokin is a principle called “the principle of limits”. This principle observes all possible varieties of specific cultural forms (in the types of economic organization, types of political organization, main topics of philosophy, types of ethics and law, science, main types of sociocultural systems, main types of sociocultural processes, main types in art and fashion etc.) and hypothesizes the existence of only a small number of essentially different varieties in all these fields. Sorokin concludes that, for a great majority of sociocultural systems, the number of fundamental possibilities of manifesting different cultural patterns is limited. Since a system, during its length of existence, undergoes all those forms, it must inevitably undergo all turns and once again go through all the already completed stages and cultural patterns. In that case, the process of the system emergence alternately manifests qualitative, quantitative and spatial rhythms, enters turns and all those above-mentioned forms and patterns (no matter whether they are periodical or not)” (Sorokin, 2002, p. 581). All theories

about causal relations in the society, which assume a universal correlation between two social phenomena, are either wrong or their validity is limited to narrow periods of time. Therefore, Sorokin denies the possibility of the existence of universal causal relations in the society. Besides denying the existence of universal linear tendencies in social processes, Sorokin also denies the existence of the strictly cyclical processes in the society, i.e. the existence of strictly identical consecutive stages in the social development. By combining the principle of immanent change and the principle of limits, a conclusion is reached that the smaller the immanent possibilities of a system for changes between different cultural patterns, the smaller the number of stages will be in the rhythm of changes, while the processes will have a more rhythmical character.

Cultures varies between two extremes – ideational and sensate – while they must invariably go through a medium, mixed ideation stage because bringing closer a culture to either of these two extremes leads to the creation of a wrong worldview and the reduced ability to fulfil basic needs and goals of the society and individuals. Such situation creates a fertile soil for the emergence of a completely opposite worldview. Although the idealistic type of culture is a fruitful harmony of two extreme types, it is short-lived because of the difficulty of maintaining the balance between the elements of culture that belong to both extreme types of culture. A sequential order in stage shifts is not important because the sequence “sensate-ideational-idealistic” culture is also parallel to the sequence “idealistic-ideational-sensate” culture.

Integralistic sociological approach

At the end of his analysis of sociocultural dynamics, Sorokin lists strong arguments in favour of the new sociological approach he calls “integralism”. He thinks that the basic principle of sociology and its methodology, ontology and epistemology should be integralism, which will connect all the best characteristics of empirical, rational and interpretative approaches. The basis of integralism is the attitude that reality contains empirical, rational and supra-empirical elements and that each of those elements should be studied in order to create strong and creative sociology. The study of each element of reality calls for a different approach, while to study the supra-empirical element it is necessary to use religious and mystical intuition. Every approach is deficient if it is used on its own, but the simultaneous use of all three approaches reveals the real truth. Integralism unites scientific, philosophical and religious knowledge in order to provide the best means for discovering complete knowledge, as well as to provide the best possible basis for the reform of the society, culture and personality.

A critical overview of Sorokin’s approach to sociocultural dynamics

First of all, we should look at the differences between Sorokin’s approach and that of the previous proponents of the cyclical theory and Sorokin’s intellectual predecessors. The most important authors in that context are Nikolay Danilevsky, Arnold Toynbee and Oswald Spengler. All these authors start from the idea that key actors are separate and

culturally formed civilizations, and that such civilizations undergo organic cycles of birth, growth, decline and death. However, Sorokin openly emphasized that his sociocultural dynamics theory is not a new variant of those earlier cyclical theories of social change (Tartalja, 1976, p. 139). American author Richard Simpson observes that, although Sorokin emphasizes that his sociocultural dynamics theory does not contain clearly defined cycles, but only fluctuations and variations, when we look at the empirical data collected and presented in a particular manner by Sorokin, it is easy to see that Western civilization has gone through the cycles twice, with the following order of the stages: ideational, idealistic, sensate and chaotic. If a phenomenon is cyclical, if it contains defined, predictable and recurrent patterns, then Sorokin's view of the Western civilization development is definitely cyclical, according to Simpson. Smilja Tartalja similarly concludes: "... then we established that Sorokin's sociocultural dynamics theory, although less vulgar than the one proposed by Spengler with his like-minded followers, is still a cyclical theory of its own" (Tartalja, 1976, p. 158). Tartalja also takes a sharp attitude that empirical studies clearly show that Sorokin's stages (ideational, idealistic and sensate) of the system oscillations were not observed anywhere (Tartalja, 1976, p. 153).

Vojin Milić dedicates greater attention to Sorokin's idealistic understanding of the society and history than to the cyclical nature of his theory, and thinks that Sorokin is one of the greatest representatives of the idealistic understanding of history in the twentieth century (Milić, 1986, p. 287). Milić considers such approach to history "long outdated" (Milić, 1986, p. 321). Simpson thinks that in Sorokin's work there is some inconsistency since he sometimes seems to promote the point of view that when cultural types (ideational, sensate or idealistic) become dominant in a society, they cause the majority of sociocultural changes, while, in some other places, Sorokin speaks of a "misapprehension" that any element of culture can cause changes in some other elements of culture. Similarly, Tartalja also thinks that Sorokin does not give good and sufficient argumentation in favour of the attitude that "in every system, the untruthful and wrong part must gradually prevail" (Tartalja, 1976, p. 151). Tartalja states that, if Sorokin accepted the increasing human knowledge throughout history, he would have to reject the possibility of returning to the already covered cultural degrees. Sorokin observes progress in the society and progress as linear processes, which, in Tartalja's opinion, is an excessively superficial approach. A very important aspect of Sorokin's intellectual approach is his advocacy of the attitude that the natural development of Western culture will lead to the inevitable replacement of capitalist bourgeois culture by the "new middle ages". Milić finds that it was this attitude that caused Sorokin's theory to lose popularity in the United States of America in the period from the end of the 1930s to the beginning of the 1960s (Milić, 1986, p. 312).

In addition, Simpson objects to Sorokin for trying to fit in empirical data artificially so as to make them correspond to the theoretical scheme, which is most evident when he tries to make the difference between idealistic periods and the mixed or eclectic ones. Milić believes that Sorokin makes a number of mistakes in the classification of philosophical schools of thought and philosophers because he classifies some philosophers into two or three schools, while some philosophical schools are too broad and poorly defined (Milić, 1986, p. 327). Another methodological objection made by Simpson is Sorokin's "implicit assumption that mass culture of a period is adequately represented in its visible remains.

This assumption is particularly dangerous when it is applied to the societies with poor education or with an oligarch structure of power” (Simpson, 1954, p. 128). Similarly, Milić thinks that the ideas of ruling classes had a greater chance to survive in writing. Moreover, he objects to Sorokin for not distinguishing social circumstances that lead to the emergence of some philosophical ideas from the influence of those ideas in a future period (Milić, 1986, pp. 328–329).

Simpson states that “Sorokin’s classification of cultural super-systems into ideational, idealistic and sensate, and his interpretation of how various aspects of life vary in line with which super-system is dominant, can be considered sociology of knowledge” (Simpson, 1954, p. 127). Vojin Milić takes a step further and in his book *Sociology of Knowledge* studies Sorokin as one of the most outstanding sociologists in this field (Milić, 1986, pp. 268–332). Milić believes that Sorokin does not give a developed anthropological opinion about the personality theory. Socialization leads to the creation of the person that suits the society and culture they live in. At the same time, every individual has as many social I’s as the number of social groups he comes into contact with (Milić, 1986, pp. 291–293). Furthermore, Milić thinks that Sorokin gives primacy to spiritual culture in the determinist influence on the formation of human behaviour. Of great significance in Sorokin’s integralistic approach is his religious-mystic intuition, which, according to many interpreters of Sorokin’s work, marks the relinquishment of the positivist scientific approach to sociology. Milić finds a serious objection to Sorokin’s sociology of cognition in Sorokin’s failure to perceive the existence of fake and distorted ideas that have acted throughout history, as the consequence of social and historical processes (class struggle) that create false consciousness with the ideological purpose of justifying the unjust political-economic order.

Another objection that can be made to Sorokin’s sociological system is his total rejection of materialist sociological schools and his denial of the existence of determinist relations in the society. Even if we agree with the fact that many materialist schools and movements, the most important of which is definitely Marxism, overestimate the influence of external factors on sociocultural processes, what can be objected to Sorokin’s approach is his failure to dedicate sufficient attention to the question of external factors that affect social processes, even to a limited extent. Although Sorokin clearly says that external influences may affect social dynamics (primarily in the context of slowing down or accelerating processes), he does not analyze the potential consequences of different external influences (cultural, political, economic, military etc.) on the development of a society. Milić thinks that Sorokin, apart from openly showing his disrespect and aversion to Marxism, he also has a rather shallow and simplistic approach to Marxism. Sorokin sees Marxism as an unoriginal, unclear, vague and dogmatic theory (Milić, 1986, p. 279).

Conclusion

Sorokin’s understanding of sociocultural dynamics is definitely innovative and makes numerous theoretical contributions to sociology. Three cultural types – ideational, idealistic and sensate – represent an attempt of generalizing various cultural forms into several coherent and formed types. Sorokin’s research of war and internal conflicts is quite important, not only because this topic is frequently not dedicated sufficient attention by sociologists,

but also because he derives clear historical regularities from the abundance of empirical material. The principles of “immanent social change” and “limits” together give a clear theoretical explanation of the sequence and pace of changes in the society and culture.

Although Sorokin strived to make his view of sociocultural dynamics as distant as possible from earlier cyclical theories of social changes, his approach still contains a cyclical understanding of the history of Western civilization. Sorokin’s complete rejection of materialist and externalist explanations of sociocultural changes is definitely the greatest deficiency of his theory. Nevertheless, Sorokin’s personal experience, arrests and exile from his home country were certainly caused by his disagreement with the politics of Bolsheviks, whose acting was shaped by Marxism and also influenced his becoming distanced from materialist and determinist theoretical schools. In the end, it may be concluded that the width and scope of the topics he studied, the accuracy and thoroughness in his research, the ability to create original hypotheses and their connection into a coherent and fruitful macrotheory, insistence on practical and moral tasks of sociology, merging theory, epistemology, empirics, ethics and practice into a specific and fruitful synthesis – all these are the factors due to which Pitirim Sorokin belongs to the greatest and most significant sociologists so far, side by side with Durkheim, Weber and Marx.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Alalykin-Izvekov, V. (2019). Chiming the Hours of History: The Historiosophy of Pitirim A. Sorokin as a Spring of His Integralistic Sociocultural Paradigm. *Comparative Civilizations Review*, vol. 81(81), 69–81. Available at: <https://scholarsarchive.byu.edu/ccr/vol81/iss81/5>
- Barnes, H. E. (1982). *An Introduction to the History of Sociology, vol. II*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod. [In Serbian]
- Jeffries, V. (2005). Sorokin, Pitirim. In: G. Ritzer (ed.) *Encyclopaedia of Social Theory*, London: Sage Publications.
- Milić, V. (1986). *Sociology of Knowledge*. Sarajevo: Veselin Masleša. [In Serbian]
- Nedeljković, Z. D. (2017). The Social Role of War in Sorokin’s Cyclical Conception of History. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, XLVII (2), 243–261. DOI: [10.5937/ZRFFP47-13910](https://doi.org/10.5937/ZRFFP47-13910) [In Serbian]
- Popović, M., Ranković, M. (1981), *Theories and Problems of Social Development*. Beograd: BIGZ. [In Serbian]
- Simpson, L. R. (1953). Pitirim Sorokin and his Sociology. *Social Forces*, vol. 32 (2), 120–131.
- Sorokin, P. (2002). *Social and Cultural Dynamics*. Beograd: Službeni list SRJ. [In Serbian]
- Šljukić, S., Šljukić, M. (2013). Cyclic Theory and Social Conflicts. *Sociološki pregled*, 47 (4), 473–487. DOI: [10.5937/socpreg1304473S](https://doi.org/10.5937/socpreg1304473S) [In Serbian]
- Tartalja, S. (1976). *Hidden Circle: Renewal of the Cyclical Theories in Philosophy of History*. Beograd: Predsedništvo Konferencije SSOJ. [In Serbian]
- Tiryakian, E. (2007). Sorokin, Pitirim A. In: G. Ritzer (ed.) *The Blackwell Encyclopaedia of Sociology*, Malden, Ma: Blackwell Publishing.

Uzlaner, D., Stoeckl, K. (2018). The Legacy of Pitirim Sorokin in the Transnational Alliances of Moral Conservatives. *Journal of Classical Sociology*, vol. 18(2), 133–153. Available at: <https://doi.org/10.1177/1468795X17740734>

APPENDIX / ПРИЛОГ

Табела 1. Конкретни примери различитих типова менталитета /
Table 1. Concrete examples of different types of mentality

Тип менталитета / Type of mentality	Конкретни примери / Concrete examples
Аскетски идеациони / Ascetic ideational	Хиндуизам, будизам, џаинизам, таоизам, суфизам, рано хришћанство / Hinduism, Buddhism, Jainism, Taoism, Sufism, early Christianity
Активни идеациони / Active ideational	Хришћанство од четвртог века / Christianity from the 4 th century onwards
Активни чулни / Active sensate	Богати и повлашћени појединци / Rich and privileged individuals
Пасивни чулни / Passive sensate	Стара Грчка, Рим, ренесанса / Ancient Greece, Ancient Rome, Renaissance
Цинични чулни / Cynical sensate	Лажови, преваранти, улизице / Liars, fraudsters, sycophants
Идеалистички / Idealistic	Конфучијанизам / Confucianism
Псеудоидеациони / Pseudoideational	Робови, кметови, сиромашни радници, припадници угрожених група / Slaves, serfs, poor workers, members of vulnerable groups

← НАЗАД

← BACK